گۆرانی

و

ژیان

(چەمکێ لە گەنجینەی کوردەواری)

قەلای مەریوان پالمدا پێوە
قەلاکەم ڕووخا رووکەم لە کوێوە

عەبدول سەلام مودەریسی
(ئەردەلان)

سرشناسه : مدرسی مریوانی، عبدالسلام، ۱۹۵۶ – م.

عنوان و نام پدیدآور : بەزم و بالورە و هونراوەی گورانی کوردی عبدول سەلام مودەریسی مەریوانی(ئەردەلان) ناسراو بە سەلام.

مشخصات نشر : سنندج: صالح شیخی، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری : ۳۷۰ ص.

شابک : ۳ – ۲۵ – ۶۳۵۸ – ۶۰۰ – ۹۷۸

وضعیت فهرست نویسی : فیپا

یادداشت : کُردی

موضوع : موسیقی محلی ایرانی – کردستان

موضوع : شعر کُردی – قرن ۱۴

رده بندی کنگره : ۱۳۹۵ ۴۵م۷۴۳س / PIR ۳۲۵۶

رده بندی دیویی : ۹فا۸/۲۱

شماره کتابشناسی ملی : ۳۵۱۸۸۳۲

ناسنامەی کتێب

نێوی کتێب : بەزم و باڵۆرە و هۆنراوەی گۆرانی کوردی

نووسەر : عەبدول سەلام مودەریسی مەریوانی (ئەردەلان)

نوبەی چاپ : ۱۳۹۵

شابک : ۳ – ۲۵ – ۶۳۵۸ – ۶۰۰ – ۹۷۸

تیراژ : ۲۰۰۰ جلد

نرخی : ۱۵۰۰۰ تمەن

بلاوکەرەوە (ناشر) : انتشارات شیخی

حق چاپ برای انتشارات شیخی محفوظ می‌باشد

مرکز پخش:

سنندج، پاساژ عزتی، انتشارات شیخی

تلفن: ۳۳۱۵۴۱۵۲ – ۰۸۷

انتشارات شیخی

سنندج، پاساژ عزتی

تلفن: ۳۳۱۵۴۱۵۲–۰۸۷

پێرست

پێشەکی ٩
باوانم باوانم ١٣
فاتم فاتم تۆ واز بێنە ١٤
بۆ شەوبۆگیان ١٥
خالۆ ڕێبوار ١٥
مریەم گیان ١٦
لەیل و لەیل ١٧
هەڵپەرکێی کرماشانی ١٨
بانوو هەڵپەرکێی کرماشانی ١٩
گوڵ ومنەوشەی باخانمی ٢٠
خاڵ دیری خاڵ دیری ٢٢
کلۆڵم برا کلۆڵم ٢٤
بۆم ووتی ٢٦
غەریب گیان ٢٧
ئای ئای ٢٨
ئەو کچە ڕەشتاڵە ٢٩
ئای لە دوور لە دوور ٣١
تۆ خوا گەردن زەرد ٣٣
تەنک ٣٤
گیان گیان و باوانم ٣٥
هەی سەوزە سەوزە ٣٧
شیرین دا مەچۆ ٣٨
سۆیبە باڵا بەرز ٤٠
عەمرم سەیزادە ٤١
خە نە بە ندان ٤٢
خرنگە بەزمی ناوچەی موکریان ٤٣
جەمیلە وەی جەمۆلە ٤٥
ئای بێنە و بێنە و بێنە ٤٨
ئای لە شەدە لارێ وەی لە مەزهداریێ ٥٠
کە تۆ ئە بینم ٥٥
شەمامە خاڵ خاڵ ٥٦
شیرینە خانم ٥٨
ئامە کولێ ٦٠
ئای لاوە لاوە ٦١
شنۆ عەمرەکەم شنۆ ٦٣
عەمرەکەم ئایشێ ڕۆحەکەم حەلاو ٦٦
جەژنەن شادییەن ٦٨
کەمەرە لەرزێنە ٧٠
شل و مل ٧٢
ڕیحان ٧٤
شە وە دونیا وە کوو زولفت سیاپۆش ٧٥
گەلە و گەلە ٧٧
چارەی خەمی من ٨٠
ئەحمەد مۆحەممەد ٨١
بە رزی بە رزی ٨٢
پاییزە ٨٤

به پیرۆز ٨٥
هەرزالێ ٨٦
هەڵەبجە ٨٧
بارگەی خەم ٨٨
گیان و گیان ٨٩
مینا خانم ٩٠
مەلوول گیان ٩٢
تەونەگەر ٩٣
یاران و یاران ٩٣
لەیلی، لەیلی، لەیل ٩٥
به لەنجە ٩٨
بمشێلە ١٠٠
ئای بۆ هە لامە ١٠١
مەگری مەگری ١٠٣
وەی وەی باڵا بەرز ١٠٥
خەجێ خەجێ ١٠٧
عەلەکە، عەلەکە ١٠٩
ئای یەزن ١١١
شەوە شەوە مانگەشەوە ١١٣
ئای بادا، بادا ١١٥
ئای تەنکی تەنکی ١١٧
حەریرە ١١٨
کاکە لە چەمۆ بێ وە برا لە دۆڵۆ بێ ١٢٠
قرە پیرەژن هە ڵپەرکێی سێ پێیی مەریوانی ١٢٢
لەیلی لەیلی لەیلی ١٢٤
لەیل و لەیل و لەیلانە ١٢٥
ئەی رەقیب ١٢٧
هەوری لە کۆڵ ١٢٨
نەورۆز ١٣٠
کەوهەرێ ١٣١
هۆ نازەنین ١٣٣
دەنگی یار نایە ١٣٤
سابلاخ ١٣٥
هەی نایێ نایێ ١٣٩
ئای لەنجە و وای لەنجەیە ١٤١
ئەی رەفیقان تەریقە ت ١٤٢
جانی جانانم وەرە ١٤٤
غە مگین و دل پە شێوم ١٤٥
غەزەل ١٤٧
مەلبەندی لێلاخ و کولیایی ١٤٨
خاڵ خاڵ ١٥٠
ژیانی جووتیارانی کولیایی و بان لەیلاخ ١٥٢
پیرە رەمەزان خەڵکی دێی حوسێناوای بان لەیلاخ ١٥٨
مەرۆ سەوزە ١٦٣
مەقام (خە یام) ١٦٩
هە ژار ١٧١
نیشانە ی پیریی ١٧٣

گۆرانی عەشق ١٧٤
شینی شمشاڵ ١٧٥
ئافرەت و جوانی ١٧٦
ماملێ ١٧٨
لە مێژە لە مێژە ١٨٠
مامە ١٨١
عەلی مەردان ١٨٢
ئای چەندەم خۆش ئەوێ ١٨٣
عەلی مەردان ١٨٤
کراس کودەری ١٨٥
عەلی مەردان ١٨٦
خاڵۆ خاڵۆ ١٨٧
حەسەن گەرمیانی ١٨٨
هەژار ١٨٩
ئای نە خشانم ١٩٠
مەهدی حوجەتوسادات ١٩١
شیرین بەهارە ١٩٢
کراس زەردێ ١٩٤
هەی نار ١٩٥
ئەو پەرچەم و ئەگریجە ١٩٦
لیمۆ هەی لیمۆ ١٩٧
نەسرین ١٩٨
لە درزی پەچە وە ١٩٩
شلێرە وای شلێرە ٢٠٠
گوڵی باخی زرێبار ٢٠١
شەهین تاڵەبانی ٢٠٢
تاقەدار ٢٠٣
شیرین دامە چۆ ٢٠٥
نان ٢٠٦
سنە ٢٠٧
مامۆستا مەزهەری خالقی ٢٠٨
ئامۆزا گیان ٢٠٩
«خالقی» شیرین تەشی دەڕێسێ ٢١٠
ئای شل ٢١١
ئامینێ ٢١٣
یارەکەی من تۆبە بێت ٢١٤
لای لایە ٢١٥
دەمەگری ٢١٦
ئەگەڕێمەوە ٢١٧
خانمۆڵێ ٢١٩
قادر ئیلیاسی ٢٢٠
چۆیی کچە لاوی کەرکووکی ٢٢٢
لەو باغەیدا ٢٢٤
ئەشمیل گیان ٢٢٥
ئای لە ئامینە ٢٢٦
ڕێحانە ٢٢٨
ئەی وەی سەیزادە ٢٢٩

ئای حەریرە ٢٣٠
گۆمی خوێن ٢٣٢
خرنگە ٢٣٣
ئەرێ هۆ خاڵ ٢٣٤
تۆپ تۆپێن ٢٣٦
دایک ٢٣٧
ئە ی چۆلە کە پاساری ٢٣٨
کەو ٢٣٩
راست گۆم ٢٤٠
بەبە ٢٤١
بەرخەکەم ٢٤٢
منال و نە وروز ٢٤٣
بەرخەکەم ٢٤٤
ئێمە منالین ٢٤٥
خواردن ٢٤٦
خواستن ٢٤٨
«مەلا مستە فایش فەرماندەی هەموویان بوە» ٢٤٩
شینی خولە پیزە ٢٥٠
گەوهەرێ ٢٥٤
ئـ ٢٥٩
بـ ٢٧٠
پ ٢٨١
تـ ٢٨٦
جـ ٢٩٢
چـ ٢٩٣
حـ ٣٠١
خـ ٣٠٣
د ٣٠٩
ر ٣١٥
ز ٣١٨
سـ ٣٢٢
شـ ٣٢٨
عـ ٣٣٣
غـ ٣٣٤
ف ٣٣٦
ق ٣٣٧
ک ٣٤٢
گ ٣٤٦
ل ٣٤٩
ن ٣٦٣
و ٣٦٧
هـ ٣٧١
ی ٣٧٥

نووسەر

ناوم عەبدول سەلامە لـە سالـی ١٩٥٦م لـە گۆنـدی بالـک سـەر بـە شارستانی مەریوان لە دایک بووم.

باوکم ناوی مەلا محەمەد عارف (مدرسی)، کوڕی مەلا محەمەد باقر مدرسی بالک مەشهوور بە مودەریس کوردستانیە. دایکم ناوی روقیـە خانم کچی مەلا محەمەد ئـەمینی دەرەمـەرییـە کـە سالـی ١٣٢٠ هـ.ش لە گوندی نژمار مودەریس بووە.

لە مەریوان خوێنـدنی سـەرەتـاییم تـەواو کـردوەو لـە شـاری سـنە دیپلۆمی تەبیعی و ئەدەبیاتم وەرگرتوەو لە دانش‌سەرای راهنمایی لە بەشی ریازی درێژەم بە خوێندن داوەو بوومەتە مامۆستای بیرکـاری. لە دوای سالێک وازم لێ‌هێنا و پاشان چوومە هەندەران. بۆ زیـاتر لـە ٢٠ سال مامۆستای ئەدەبی کوردی و بیرکاری بووم و لە هـەنـدەران ئەندازیاریم تەواو کردوەو لە مۆدیریەت دوکترام وەرگرتوە.

پێشکەش بەو کەسانە کە رێز لە زمان و ئەدەب و هونەر و هـۆنراوەی کوردی دەگرن.

بە تایبەت بۆ منداڵانی کورد لە هەندەران

کتـێبی گـۆرانی وژیـانی کـوردی بیری لێ کـەرەو بـە باشـی و وردی
ئـەگـەر تـالیبی زمـانی ئـەوانی ئیتـر بـە باشـی زوانیـان ئـەزانی
وام بە سەرپێ بـۆ خزمـەت کـردن بۆ هـۆز و گـەلـم هـەتـاکوو مـردن

رێز و سپاس بۆ ئەو کەسانە یارمەتییان داوە

بە تایبەتی باوکی خۆشەویستم مامۆستا مەلا عارف و براکەم کاک باباشێخ و برازاکانم کەژاڵ و سۆران هەروەها سپاسی تایبەت بۆ خێزانم ڕەوشەنەک خانم مسکۆچی و کاک ئاریز کوڕم کە یارمەتی زۆریان داوم. سپاس بۆ کاک حەسەن گۆران و شاناز خانم کە ئەرکی تایپ و ڕێک و پێک کردنی کارەکەیان بە ئەستۆ گرت.

(زانستی مۆسیقا، زانستێکە تیایدا باس دەکرێ لە چریکەو چۆنیەتی ڕێکخستنی ئاهەنگ‌و نەواکان لەگەڵ یەکتر. گۆرانی‌و مۆسیقا، شنەی شادی لە ڕەوان‌و جەستەی مرۆڤدا دەوروژێنێ‌و هێندێک لە نەخۆشینەکان چارەسەر دەکات).لە وتە بەنرخەکانی زانای پایەبەرزو

مامۆستای گەورەو بەناوبانگی کوردستان،
خوالێخۆشبوو مامۆستا مەلا باقر مۆدەڕیسی وەرگێراو لە کتێبی
جامع الفوائد.

پێشەکی

لەو کاتەوە بنەڕەتی جیهان دانراوە، ژیانی کۆمەلایەتیی گەلی کورد، لەگەڵ دو دیاردەی بەبایەخدا، شەتەک دراوە:گۆرانی و موسیقی. ئەم دوانە وەک هەویرێکی ئاوهەڵگر، جەستەی مرۆڤی کۆردیان لێشێلراوە و ژن پیاو، پیرو لاو ڕۆحی شەکەت و ماندووی خۆیان بەم دوانە حەساندوەتەوە و بەم دوانە تەمی خەمیان لە دڵ دەرکردوە.

گۆرانی و موسیقا، کاردانەوەی مرۆڤە لە بەرانبەر بارودۆخی ژیانی شاد یا پڕ لە خەم و مەینەتی خۆیەوە. بەم بۆنەوە بۆ هەمو شتێ گۆرانی و موسیقامان هەیە: کارو تێکوشان، کشتووکاڵ و درۆینە، تەونکردن، مەشکەژەندن، لایەلایەی دایک بۆ منداڵی ساوا، شادی و زەماوند، جەنگ و جوانمێری، شینگێری و ئازیەتباری، داب و نەریتی ئایینی، لاواندنەوەی مردوو، کۆس و چەمەری، شوانیی و لەوڕاندنی ڕان و مێگەل، چاندنی دانەویلە، مانگا دۆشین، گەشتیاری و کۆچ و کۆچبار و....

ئەمانە هەر ئەوەیە کە لە ویژە و ئەدەبی فارسیدا، پێی دە-لێن(اواها و نواهای کار). بە شی هەرەزوری ئەم گۆرانییانە، شیعری فۆلکلۆرن، مێژووی سەدان ساڵەیان هەیە و لە سەر زارو زمانی خە-لکەوە دەرهاتوون و بەرهەمی ئەزموونی گەل و میلەت و نەتەوەیە-کن لە ڕەوتی زەماندا.

ئـەم گۆرانییـە کوردییانـە، سـینە بـە سـینە وەک گلێنـەی چـاو پارێزراون و هەر نەتەوە و گەلێک وەک ئەمانەتێکی بەبایەخ و گـران-قیمەت سپاردوویەتی بە وەچ و بـەرەی داهـاتوو، تـا بـە گیـان و دڵ پارێزگارییان لێبکات. بەم بۆنەوە هەرگەل و نەتەوەیەک هـەر هـۆز و عەشیرەتێک، هەر خێڵ و تایەفەیەک، میراتبەری گەل و نـەتـەوەی پێش خۆی بووە و سامانێکی بەبایەخی بۆ بە جێماوە. بەشێکی‌تر لـەم گۆرانییانە، شیعرو هۆنراوەی شاعیرانی کوردن، کە ئەم بەشە کـەمتـر مەترسیی تیاچوون و فەوتانی لێدەکرێ، چونکە دیوانی شاعیران کەم تا فرە چاپ کراون و کەوتوونەتە بازاڕەوە. کاتێ – بۆ وێنە – دیوانـە-کەی خوالێخۆشبوو سەیید کامیلی ئیمامی نازناوی (ئاوات) دەکەینە-وە شیعری شەومان بەرچاو دەکەوێ:

نووری ڕوخسارت وەدەرخە دەردی بێ دەرمانە شەو

زولمەتی زوڵفت لە سەر ڕووتا لە ڕۆژمیوانە شەو

ئەو شیعرەی کە هەموو گۆرانیبێژانی کورد لـە (حـەسـەن زیـرە-ک)وە بگرە تا (کامکارەکان) و کێ‌وکێ‌ی‌تر...... بە خوێندنی شانازی دەکەن. ئەو سەردەمانەی کە وەک ئەمڕۆ ڕادیۆو تەلەفیزیون و مانگی دەسـکرد و بـەتێکـڕا میـدیاکان و ئـامێرەکـانی بیسـراو و بینـراو و ماڵـپەڕەکـان لـە ئـارادا نـەبـوون، خۆشـخوانەکـان و گـۆرانیبێژان و حەکایەتخوانەکان، بەزمی خەڵک و دیوەخانی ئاغا و میرانیـان گـەرم دەکرد و تەنها سەرگەرمیی خەڵک ئەم جۆرە شـتانە بـوو، هـەروەهـا

چیرۆک‌بێژی و خوێندنەوەی جەنگنامەکان وەک فەتحی قەڵای خەیبەر، جەنگنامەی خالید کوڕی وەلید، حەمە حەنیفە، ئەمیر ئەرسەلان، خۆرشی وخاوەرو ئەم شتانە ....

لە وەها هەلومەرجێکدا، نە تەنها فۆلکلۆری کوردی و داب‌ونە-ریتی کوردەواری لە مەترسیی فەوتیاندا نەبوون، بەڵکو هەر رۆژ لە گەشەکردندا بوون و زیاتر لە جاران پەرەیان دەسەند، بەڵام لە جیهانی ئەمڕۆدا بە هۆی هێرشی فەرهەنگی بیانی، پەرە ئەستاندنی ژیانی شارنشینی، کاریگەریی لە ڕادە بەدەری میدیاکان لە سەر فیکروبیری گەنجان و لاوان، پێکدادن و کێشەی سوننەت ومودێرنیتە، لاوازبوونی باری فەرهەنگی گەلان و زمانە خۆماڵییەکان، گەشەی پیشەسازی و.... مەترسییەکی گەورە ڕوی لە فەرهەنگی ڕەسەن و خۆماڵیی گەلان کردوە وبەم بۆنەوە بەرپرسیاریەتیی دەکەوێتە سەر شانی خەمخۆران و دڵسۆزانی فەرهەنگی هەر گەل و نەتەوەیەک.

ئاشکرایە گۆرانییە کوردییەکان بەشێکن لەو شتانەی کە دەکەونە بەر هێرشی فەوتیان و تیاچوون، چونکە بە بنەبڕبوونی وەچ و بەرەی ئێستا بەداخەوە وەچ و بەرەی ئێستا، بەداخەوە وەچ و بەرەیەکی نوێ لە ئارادا نیە کە ئەرکی پاراستنی ئەم ئەمانەتە قورسە وەئەستۆ بگرێ. بەم بۆنەوە کۆکردنەوەی گۆرانییە کوردییەکان، یەکێکە لەو ڕێکارانەی بۆ بەرگری لە تیاچوونیان. جا هەر لەم سۆنگەوە بوو کە منی دەسکورت و کەم مایە، هەستم بەبەرپرسیاری کرد و دەستم

دایە ئەم کارە سەخت و ئەم ئەرکـە گرانـە و بـە گـۆێرەی بـۆ لـوان و توانایی خۆم دەستە چیلەیەکم خستە سەر بلێسەی ئەم ئاگرە بەتینـە و گرد و کۆیەکم کرد لە خەرمانی گەنجینـەی گـۆرانی کـوردەواری، بەو هیوایە لاقە کولەیەک بێ لە بان سفرەی حـەزرەتی سـولەیمـانی فەرهەنگی کوردەواری و چاو بپۆشن لە کەمایەسی‌یەکانی. دڵنیام کە کەسانێکی‌تریش هەستیان بەم ئەرکە کردوە و ئەوانیش لـەم کاروانـە بەجێ نەماون و هەن و یەگجار زۆرن ئەوانەی حەز بـە کۆکردنـەوەی سامان و کەلەپووری کوردی دەکەن.

بەختەوەرانە لەم ساڵانەی دواییدا، هەنگاوی چڕوپڕ هەڵگیراوە بـۆ کۆکردنەوە و لە چاپدانی گۆرانییـە کوردییـەکـان، بـە مـەبـەسـتی دەوڵەمەندکردنی ئەم بەشە لە گەنجینەی کەلەپووری نەتەوەکـەمـان وە هەروەها ڕزگار کردنی لە تیاچوون و فەوتان.

بەشێک لەم کارە بەنرخە کۆکردنەوەی بەرهەمی گۆرانیبێژانی بـە ناوبانگی کورد وەک حەسەن زیـرەک، تایـەر تۆفیـق، مـەحـەمـەدی ماملێ، مەزهەری خالیقی، سەیید عەلی ئەسغەری کوردسـتانی و.... ئەم جۆرە کەسانە کە گۆرانییەکانیان کراون بە کتێب و لەبەر دڵانن.

دڵنیام بە یاری خوای گەورە، لە داهاتوودا ئەم سامانە بـە شـێوەی نووسراو دەوڵەمەندتر دەبێتەوە و گەنجینەی گۆرانی کوردی هەرگیـز تووشی کەم و کۆڕی نایەت. ئیتر هیوام خۆشیتانە.

عبدالسلام مۆدەڕیسی